

9. Старцев А. Молодой Хемингуэй и «потерянное поколение» / А. Старцев // Э. Хемингуэй. Собр. соч.: в 4 т. – М.: Худож. лит-ра, 1981. – Т. 1. – С. 652–668.
10. Salinger J. D. The Catcher in the Rye / J. D. Salinger. – Moscow : Progress, 1968. – 142 p.
11. Fitzgerald F. S. The Great Gatsby [Електронний ресурс] / F.S. Fitzgerald. – Режим доступу: http://ebooks.adelaide.edu.au/f/fitzgerald/f_scott/gatsby/.
12. Fitzgerald F.S. This Side of Paradise [Електронний ресурс] / F. S. Fitzgerald. – Режим доступу: http://www.gutenberg.org/files/805/805-h/805-h.htm#2H_4_0001.
13. Hemingway E. A Farewell to Arms [Електронний ресурс] / E. Hemingway. – Режим доступу: <http://www.e-reading.org.ua/book.php?Book=80121>.
14. Hemingway E. The Sun Also Rises [Електронний ресурс] / E. Hemingway. – Режим доступу: <http://www.onread.com/fbreader/994592/>.
15. Faulkner W. The Sound and the Fury [Електронний ресурс] / W. Faulkner. – Режим доступу: <http://www.questia.com/library/98102769/william-faulkner-s-the-sound-and-the-fury>.

Надійшла до редакції 08.02.2013 р.

УДК 821.112.2 (436) –1 АУС.09

О. В. Кравчук

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ГЕНЕЗА ПОСТАПОКАЛІПТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ В ЛІРИЦІ РОЗИ АУСЛЕНДЕР

Розглянуто історіографічний комплекс виникнення постапокаліптичної свідомості в творчості німецькомовної поетеси єврейського походження Рози Ауслендер, проаналізовано апокаліптичні та постапокаліптичні мотиви, а також явище мовної кризи авторки.

Ключові слова: апокаліпсис, Старий та Новий Заповіт, Голокост, постапокаліптична свідомість, мовна криза, Роза Ауслендер.

Рассмотрен историографический комплекс возникновения постапокалиптического сознания в творчестве немецкоязычной поэтессы еврейского происхождения Розы Ауслендер, проанализированы апокалиптические и постапокалиптические мотивы, а также явление языкового кризиса автора.

Ключевые слова: апокаліпсис, Ветхий и Новый Завет, Холокост, постапокалиптическое сознание, языковой кризис, Роза Ауслендер.

A complex historiography on the emergence of post-apocalyptic consciousness in the works of the German-Jewish poetess Rose Auslander was reviewed. The apocalyptic and post-apocalyptic motives, as well as the emergence of the author's language crisis, were analyzed.

Key words: apocalypse, Old and New Testament, Holocaust, post-apocalyptic consciousness, language crisis, Rose Auslander.

Тема Голокосту є невід'ємною складовою німецькомовної літератури ХХ ст. Для багатьох жертв Другої світової війни Голокост стає уособленням Апокаліпсису. Вживання цього терміна є спірним, оскільки він не знаходиться на одному й тому ж самому змістовному рівні з Голокостом. Людині важко знайти пояснення подіям того часу і підібрати адекватну назву. Легітимність використання терміна «апокаліпсис» на позначення історичних подій Голокосту можна пояснити тим, що обидва явища є неприйнятними для нашої свідомості. Гюнтер Кунерт вважає, що свідки Голокосту «є жертвами подій, які ми називаємо апокаліпсисом,

тому що не знаходимо іншого позначення. Можливо, наша безпорадність ґрунтується на нашій безмовності, нашій духовній неспроможності знайти потрібні слова [17, S. 26]. Термін «апокаліпсис» у цьому контексті свідомо вживається в його сучасному значенні як кінець, знищення, катастрофа; мається на увазі «життя після Голокосту». Так, Адорно ще в 1944 р. у першій частині «*Minima Moralia*» доходить висновку: «Карл Краус мав рацію, назвавши свій твір «Останні дні людства». Те, що сьогодні відбувається, мало б зватись «Після кінця світу» [4, S. 61]. Підтвердження цієї тези знаходимо у поезіях німецькомовної поетеси єврейського походження з Буковини Рози Ауслендер у вигляді апокаліптичних та постапокаліптичних мотивів. Проаналізувавши творчість авторки, бачимо, що Роза Ауслендер, описуючи період перебування в ґетто, сама вживає визначення «апокаліптичний»: «в апокаліптичні дні ґетто» [6, S. 178], «<...> Чернівці 1941-44 рр. <...> апокаліпсис з бід, принижень, страху та нужди» [10, S. 133]. У вірші «Казка II» авторка не лише зображує щасливе буденне життя на березі річки Прут незадовго до початку війни, а й намагається в кінці вірша застерегти безпечного читача від страшних подій, які незабаром настануть:

У Пруті стрибали / дзеркальні образи верб // Я купалась і / співала пісень // <...> Я читала писала / і мріяла / щоб усе / стало добром // Казка / незадовго до / катастрофи світу [7, S. 124].

У цьому вірші ліричне «я» є голосом самої поетеси, яка у спогадах повертається на свою батьківщину, у безтурботне життя «до катастрофи світу». Авторка розгублена, в її житті відсутня будь-яка впевненість у завтрашньому дні. Такий стан є передумовою до народження апокаліптичної свідомості. Навкруг панує війна, щодня гинуть тисячі людей, рідних та близьких Рози Ауслендер переслідують та вбивають. Варто зауважити, що у віршах, які тематизують Голокост, поетеса здебільшого використовує біблійні мотиви, які описують апокаліпсис. Дослідниця творчості Рози Ауслендер С. Меркт зазначає, що у віршах поетеси простежується у загальному 12 апокаліптичних мотивів зі Старого та Нового Заповіту, які описують кінець світу [18, S. 131]. Дане число, на нашу думку, є визначальним і поєднує в собі Старий заповіт (Мойсей збирає 12 племен Ізраїлю) та Новий (Ісус збирає 12 апостолів). Найпоширенішим в апокаліптичних поезіях Рози Ауслендер є мотив «вогню», а також споріднені з ним мотиви «диму» та «попелу», які в багатьох віршах про Голокост постануть символом знищення євреїв націонал-соціалістами. Уночі 9 листопада 1938 р. розпочались масові єврейські погроми, по всій Німеччині палали синагоги. Ця ніч увійшла в історію під назвою «Кришталева ніч» і стала точкою трагічного відліку в історії Голокосту. У віршах «Час диму» («*Rauchzeit*»), «Шибениця» («*Galgen*»), «Попіл» («*Asche*») та ін. поетеса тематизує ці реальні події, обравши мотив вогню. Роза Ауслендер використовує образ вогню також у віршах з апокаліптичною тематикою. Наприклад, вірш «Після вогняного танцю» («*Nach dem Feuertanz*») [8, S. 181] складається з 18 слів, п'ять з яких, аналізуючи біблійні тексти, можна віднести до апокаліптичних мотивів – вогонь, коса смерті, апокаліптична тиша, сутінки та воскресіння мертвих. Вогонь у Біблії найчастіше несе в собі нищівний Божий гнів. Так, в Одкровенні Івана Богослова після того, як було відкрито останню печатку і засурмив перший ангел, на землю впав вогонь з градом та кров'ю і спалив третину землі. У християнських зображеннях апокаліпсису вогонь з'являється в різноманітних констеляціях. У пророцькій книзі Даниїла [3:15] розповідається, як цар Навуходоносор зробив золотого боввана і наказав усім, після того як гряне музика, вклонитися цьому ідолу, а хто цього не зробить, того буде кинуто до вогняної печі. У книзі Ісаї [26:11] у пророчій пісні, яка прозвучить на Іудейській землі, вогонь є нищівною зброєю: «Господи, піднялася рука Твоя високо, та не бачать вони! Нехай же побачать горливість Твою до народу, і нехай посоромляться, хай огонь пожере ворогів твоїх!» У книзі Буття від Мойсея [19:24] зображено, як вогонь з небес зни-

щив міста Содом і Гомору та їх мешканців. У пророчій книзі «Одкровення Івана Богослова» у главі [9:17-18] з'являються вершники, чії коні дихають вогнем, димом та сіркою і знищують третину людства. Варто зазначити, що всі можливі варіації використання мотиву вогню у біблійних історіях зустрічаються також у віршах Рози Ауслендер. «Апокаліптичні вершники» – наступний мотив, який поетеса вживає для зображення апокаліпсису. В Одкровенні Івана Богослова апокаліпсис розпочинається після відкриття першої печатки, коли з'являються чотири апокаліптичні вершники, які мають особливу силу, необхідну для знищення людства. У вірші Рози Ауслендер «Мрія II» («Traum II») [7, S. 36] з'являється вершник на хмарі та викрадає сонце. Викрадення сонця є причиною сонячного затемнення, яке в Одкровенні настає після відкриття шостої печатки і є першою природною катастрофою перед кінцем світу. Так, П. Рихло у своєму дослідженні поезії Рози Ауслендер вказує на те, що світло є символом життя для поетеси, а сутінки та ніч асоціюються із гетто та смертю, що є ще одним доказом есхатологічних мотивів у творчості поетеси [15, S. 186]. Цікавим, на нашу думку, є спостереження Ю. Крістенссон, яка, досліджуючи творчість поетеси, доходить висновку, що Роза Ауслендер дуже рідко у віршах пише експліцитно про винуватців страшних подій Голокосту. Коли ж їхні образи з'являються в ліриці поетеси, то вона позбавляє їх ідентичності та мови. «Найпомітнішим редукуванням рис гонителів є повна відсутність у них мови, тобто вони не розмовляють німецькою, так звану «мовою вбивць». За допомогою цього авторка намагається реалізувати бажання, здійснити «очищення» мови від багатьох негативних конотацій» [16, S. 182]. Для того щоб підсилити образ руйнівної сили злочинців, Ауслендер використовує синекдоху. «Чоботи» та «стусани» для Рози Ауслендер стають символом фізичного насильства та брутальності злочинців. Особливо образ «чобіт» асоціюється із солдатською уніформою та війною. Дані образи з'являються у віршах поетеси «Все ж таки ружі» («Dennoch Rosen»), «Ще пісня недоспівана» («Noch ist das Lied nicht aus»), «Літаючий килим» («Der Flügelteppich»).

Особливу увагу варто приділити мотиву сурми в ліриці Рози Ауслендер. У біблійних історіях звук сурми є ознакою початку нападу чи боротьби. В Одкровенні Івана Богослова після відкриття сьомої печатки розпочинаються сім катастроф, яким передує звук сурми. У віршах Рози Ауслендер «Лютий» («Februar») та «Новий рік» («Neujahr») слово «сурма» з'являється експліцитно, тоді як у вірші «Буря II» («Sturm II») з'являється запитання: «Де прадавні інструменти?». У цьому контексті руйнація світу, яка розпочалась без наявності сурм, заперечує значення апокаліпсису для сучасної історії та спасіння, яке слідує за ним.

Проаналізувавши біблійні апокаліптичні мотиви у поезії Рози Ауслендер, ми бачимо, що використані мотиви не можна класифікувати за якоюсь певною схемою. Єдине, що об'єднує ці мотиви, – це те, що Роза Ауслендер розглядає кінець світу у часовій перспективі та зображує смерть як остаточний кінець буття. Після подій Голокосту у житті Рози Ауслендер настає інший стан – постапокаліптичний. Стан постапокаліпсису є вакуумом між двома світами, який можна порівняти із суботою перед Воскресінням. У Велику (страсну) п'ятницю Ісус помирає на хресті, його ховають, він сходить до підземного світу і повертається на землю, воскресавши на світанку Великодньої неділі, а «субота – день спочинку, день, коли час та історія завмирають, і нічого більше не залишається, як тільки чекати» [3, S. 154]. Для відтворення постапокаліптичного стану авторка використовує вислови, у яких вона по-новому визначає межі між життям та смертю: «Смерть / зробить мене / безсмертною» [8, S. 121], «Я / перестаю / помирати» [11, S. 194], «Я пережила / свою смерть» [9, S. 126].

Постапокаліптичний стан Ауслендер знаходить своє вираження також у есхатологічній темі знищення світу внаслідок пожежі, яка набуває космічних розмірів. Образ понівеченої вогнем Землі у вірші «Покоління» («Generationen») вбиває

будь-яку надію на майбутнє: «Ми не впізнаємо себе / задалеко між нами / роки / вогонь пропалив дірку / у часі» [12, S. 67]. Ще один вірш Ауслендер, без назви, розпочинається словами «місця з диму / без подиху й блиску» [8, S. 239] і зображує справжнє пекло на Землі. Літературознавці Г. Фогель та М. Ганс тлумачать образ «місць із диму» у творчості поетеси таким чином: «місце» – це безіменна географічна місцевість, дим же можна відчути, тому «місця з диму» – місця, які загрожують життю людини, символізують смерть від задухи [14, S. 29]. Вони також можуть символізувати концентраційні табори. Образ «місць з диму» можна також трактувати як постапокаліптичне зображення, яке несе у собі небезпеку для сучасного буття.

Однією з ознак постапокаліптичної свідомості Рози Ауслендер є мовна криза поетеси. У вірші «Спотворена» (“*Verstümmelt*”) вона зображує психічне та фізичне каліцтво постапокаліптичного стану. Крик спотвореного голосу стає єдиною можливістю ліричного «я» висловити власний біль: «спотвореним голосом / співаємо міцних пісень / вітру // його голос / блискавкою пронизує / пилка з повітря та льоду // Ми чули / скрегіт / втраченої арфи» [7, S. 93].

Образ «спотвореної арфи» постає як метафора кризи постапокаліптичної лірики. Проаналізувавши поезію Рози Ауслендер, можна знайти приклади поезій, у яких знаходять своє відображення не лише постапокаліптичні мотиви, а й мовна криза ліричного «я». Так, у вірші «Сиве волосся» (“*Graues Haar*”) ознакою постапокаліптичного стану можна вважати такі рядки: «втеча з вогняної землі». Далі знаходимо рядки, які вказують на мовну проблематику у вірші: «Я її не питаю – <...> // Я не відповідаю». Подібний взаємозв'язок у межах одного тексту знаходимо також у вірші «Спотвореним голосом» (“*Mit verstümmelter Stimme*”). Апокаліптичний мотив вогню, «пройшовши пробу вогнем», доповнюється прикладами мовної кризи – «спотвореним голосом / промов поете / міжвоєнне слово» [13, S. 93].

У творчості Рози Ауслендер зустрічаємо також вірші, у яких авторка говорить про повну втрату мови під час постапокаліптичного буття. Настрій останніх часів виявляється в онімінні ліричного «я». Авторка тематизує дане постапокаліптичне оніміння у віршах «Дзвінке мовчання» (“*Schallendes Schweigen*”), «Дні мовчання» (“*Die Tage des Schweigens*”), «Ружа в'яне» (“*Rose welkt*”), «Я хотіла б говорити» (“*Ich möchte reden*”). На особливу увагу заслуговує вірш «Кара» (“*Strafe*”):

Срібними голосами
промовляють риби про мого
мага зворушено
розповідають водні казки
одну краще іншої

Я русалкою
поринаю у хвилі
веду хоровод
навкруг дзеркального місяця

Приходить грізний ангел
з блискавкою й мечем
щоб покарати мене,
бо я щаслива.
[5, S. 110]

У першій строфі вірша використано мотив риби, який зазвичай символізує мовчання чи втрату мови. Проте у цьому випадку риби розмовляють «срібними голосами». У другій строфі з'являється ліричне «я» та розкриває свою ідентич-

ність русалки. Утім текст не дає нам відповіді, чи ліричне «я» завжди було русалкою, чи стало нею внаслідок певних метаморфоз. В останній строфі з'являється ангел, що прийшов, щоб покарати ліричне «я». Але читач не дізнається, який саме злочин вчинило ліричне «я», і може про нього лише здогадуватись. Караючий ангел з блискавкою і мечем викликає різні біблійні асоціації. Це може бути образ озброєного мечем Херувима, який охороняє вхід у рай і символізує гріхопадіння. Поява ангела зі зброєю асоціюється також зі Страшним Судом та Апокаліпсисом. У другій строфі описуються дії ліричного «я»: занурення у хвилі і хоровод навкруг дзеркального місяця. Образ хороводу навкруг дзеркального місяця можна трактувати як відображення танцю навкруг золотого ідола. Дзеркальний місяць стає уособленням нового Бога. У вірші ми бачимо гармонійний світ: навкруги все знаходиться в запалі, риби можуть розмовляти. За іудейсько-християнськими уявленнями таке зображення може бути образом життя в раю. Рай на Землі є причиною гніву ангела, кара якого полягає у знищенні цієї гармонії. Таким чином, постапокаліптична генеза Рози Ауслендер – один із прикладів опрацювання особистої травми багатьох німецькомовних поетів єврейського походження, що на власні очі бачили всі страхоття Голокосту.

Бібліографічні посилання

1. *Ауслендер Р.* Час фенікса. Вірші та проза / Роза Ауслендер / упор., передм. та пер. з нім. Петра Рихла. – Чернівці : Книги – XXI, 2011. – 352 с.
2. *Рухло П.* Шібболет. Пошуки єврейської ідентичності в німецькомовній поезії Буковини: монограф. / Петро Рухло. – Чернівці : Книги – XXI, 2008. – 304 с.
3. *Фрай Н.* Великий код: Біблія і література / Нортроп Фрай ; пер. з англ. Ірини Старовойт. – Львів: Літопис, 2010. – 362 с.
4. *Adorno T. W.* Minima Moralia. Reflexionen aus dem beschädigten Leben, in: Tiedemann, Rolf (Hrsg.), *Gesammelte Schriften*. Band 4: Minima Moralia. Reflexionen aus dem beschädigten Leben / Theodor W. Adorno. – Frankfurt a. M. : S. Fischer Verl., 1980. – 144 S.
5. *Ausländer R.* Treffpunkt der Winde. Gedichte 1979 / Rose Ausländer. – Frankfurt a. M. : S. Fischer Verl., 1991. – 267 S.
6. *Ausländer R.* Brief vom 2. Mai 1943, zitiert nach: Wallmann, Jürgen P., Nachwort zu Rose Ausländer. Wir ziehen mit den dunklen Flüssen / Rose Ausländer. – Frankfurt a. M. : S. Fischer Verl., 1993. – 278 S.
7. *Ausländer R.* Schweigen auf deine Lippen. Späte Gedichte aus dem Nachlaß / Rose Ausländer. – Frankfurt a. M. : S. Fischer Verl., 1994. – 248 S.
8. *Ausländer R.* Brief aus Rosen. Gedichte 1987 / Rose Ausländer. – Frankfurt a. M. : S. Fischer Verl., 1994. – 280 S.
9. *Ausländer R.* Hinter allen Worten. Gedichte 1980-1981 / Rose Ausländer. – Frankfurt a. M. : S. Fischer Verl., 1992. – 216 S.
10. *Ausländer R.* Die Nacht hat zahllose Augen. Prosa / Rose Ausländer. – Frankfurt a. M. : S. Fischer Verl., 1995. – 192 S.
11. *Ausländer R.* Und nenne dich Glück. Gedichte 1982-1985 / Rose Ausländer. – Frankfurt a. M. : S. Fischer Verl., 1994. – 208 S.
12. *Ausländer R.* Wir wohnen in Babylon. Gedichte 1970-1976 / Rose Ausländer. – Frankfurt a. M. : S. Fischer Verl., 1992. – 180 S.
13. *Ausländer R.* Sanduhrschritt. Gedichte 1977-1978 / Rose Ausländer. – Frankfurt a. M. : S. Fischer Verl., 1994. – 190 S.
14. *Vogel H.* Rose Ausländer – Hilde Domin: Gedichtinterpretationen / Harald Vogel. – Schneider Verl. Hohengehren, 1996. – 280 S.
15. *Rychlo P.* Der Jordan mündete damals in den Pruth. Aspekte des Judentums bei Rose Ausländer, in: Ein Leben für Dichtung und Freiheit. Festschrift zum 70. Geburtstag von Joseph P. Strelka, Hrgb. Auckenthaler, Karlheinz F. / Petro Rychlo. – Tübingen, 1997. – 386 S.
16. *Kristensson J.* Identitätssuche in Rose Ausländers Spätlyrik – Rezeptionsvarianten zur Post-Schoah-Lyrik / Jutta Kristensson. – Frankfurt a. M. : Peter Lang Verlag, 2000. – 353 S.
17. *Kunert G.* Strafpredigt zur Apokalypse / Skepsis / Günter Kunnert. – Eduard Kaiser Verlag, Klagenfurt, 1972. – 182 S.

18. Merkt S. Die Postapokalyptische Genese. Lineare und zyklische (End-) Zeitvorstellungen in Rose Ausländers Gedichten. Band 97 / Simone Merkt. – Frankfurt a. M. : Peter Lang Verlag, 2011. – S. 316.

Надійшла до редколегії 08.02.2013 р.

УДК 821.111–31

О. В. Левченко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**ПРОБЛЕМА ГЕРОЯ В ЛІТЕРАТУРІ «ПІЗНЬОГО МОДЕРНІЗМУ»:
«МЕРФІ» БЕККЕТТА ЯК ІНТЕРТЕКСТ РОМАНУ А. МЕРДОК**

Розглянуто проблему текстуальної взаємодії роману С. Беккетта «Мерфі» й романистики Мердок в аспекті інтертекстуальності; виокремлено ті риси поезики та семантики творів Беккетта, що уточнюють як художню специфіку роману «Мерфі», так і філологічне прочитання роману Мердок, від «Під сіттю», де Беккетт присутній «ін-текстуально» й прямо вказаний, до подальшої її творчості, де романи Беккетта – активний контекст.

Ключові слова: Беккетт, Мердок, модернізм, роман, інтертекст, інтертекстуальність, аналіз поезики, контекст.

Рассмотрена проблема текстуального взаимодействия романа С. Беккетта «Мерфи» и романистики Мердок в аспекте интертекстуальности; выделены те черты поэтики и семантики произведений Беккетта, которые уточняют как художественную специфику романа «Мерфи», так и филологическое прочтение романа Мердок, от «Под сетью», где Беккетт присутствует «интекстуально» и прямо указан, до последующего ее творчества, где романы Беккетта – активный контекст.

Ключевые слова: Беккетт, Мердок, модернизм, роман, интертекст, интертекстуальность, анализ поэтики, контекст.

The paper focuses on the problem of intertextual interaction between S. Beckett's *Murphy* and the novels by I. Murdoch. The main attention is attached to the poetics and semantics peculiarities of Beckett's works which can highlight not only the specificity of *Murphy*, but also might help with philological interpretation of the novels by Murdoch, starting with her first one, *Under the Net*, with Beckett as an in-text, to her later works with Beckett's novels as the interactive context.

Key words: Beckett, Murdoch, modernism, novel, intertext, intertextuality, poetics analysis, context.

Один із дискусійних пунктів у загальній оцінці творчості Мердок, який висунув Гарольд Блум ще в 1986 р., після виходу її роману «Добрий учень», полягає в тому, що для неї не існує модерністських новацій ХХ ст. «Час Семюела Беккетта та Томаса Пінчона, час післяджойсівський і післяфолкнерівський, обминається стороною в її практиці романіста (“is set aside by Murdoch's novelistic procedures”). Вона наче бажає ствердити свою пряму наслідуваність від російського й англійського романів ХІХ ст. [11, р. 1].

Звичайно, інтертекст, до якого долучає свій роман Мердок, настільки багатий, що включає російську, англійську й французьку класику ХІХ століття, і класику в первісному значенні цього терміна (грецька та римська античність), й англійську та європейську середньовічну культурну традицію, особливо – пов'язану з християнством; але сучасна література, та її частина, котра до 1950-х рр. стала